

In de rubriek
'Woordsprong'
maandlijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Onze delta

De vierde letter van het Griekse alfabet, de delta, heeft als hoofdletter de vorm van een driehoek: Δ . De overeenkomst met die meetkundige figuur is de basis geweest voor samenstellingen als *delta-spier* ('schouder-spier'), *delta-vleugel* ('driehoekige vliegtuig-vleugel') en *deltavlieger* ('groot driehoekig zweeftoestel').

Ook het woord *rivierdelta* heeft te maken met een driehoek. In de klassieke oudheid was de rivierdelta bij uitstek die van de Nijl, die zich zó vertakte dat het mondingsgebied de vorm van een driehoek aannam. De Griekse historicus Herodotus, die in de vierde eeuw v.Chr. leefde, gaf de mond van de Nijl, met zijn vertakkingen, al de bijnaam de Delta. Aan het eind van de achttiende eeuw gingen Engelsen het woord *delta* in het algemeen gebruiken voor 'mondingsgebied van een rivier', en dat werd internationaal overgenomen – ook in Nederland, dat voor een groot gedeelte bestaat uit het deltagebied van de Rijn, de Maas en de Schelde.

Deltaplan

Op 1 februari 1953 teisterde de Watersnoodramp ons land. Nog diezelfde maand werd de 'Delta-commissie' ingesteld, bestaande uit deskundigen die moesten adviseren welke maatregelen nodig waren om een herhaling van die ramp te voorkomen. Op advies van deze commissie kwam er een 'Deltawet' tot stand, werden de zeeweringen opgehoogd tot 'deltahoogte' en werd er een begin

gemaakt met de aanleg van de 'Deltawerken'.

Het woord *deltaplan* is verras-senderwijs van eerdere datum. Al op 7 januari 1948 stond in de krant *Het Vrije Volk* een artikel waarin werd voorspeld dat in de tweede helft van de twintigste eeuw het beveiligen van het deltagebied de belangrijkste taak zou moeten worden voor Rijkswaterstaat: "Het staat thans wel vast, dat, zoals in de achter ons liggende jaren de Zuiderzeewerken in het centrum hebben gestaan van onze openbare-werken-politiek, in het verbeteren van de toestand van de beneden-rivieren het grote werk moet worden gezocht voor de tweede helft van deze eeuw. Weliswaar zal het Delta-plan – naam, waaronder we alle in het mondingsgebied van Rijn en Maas overwogen maatregelen zouden willen vangen – waarschijnlijk minder omvangrijk zijn dan de Zuiderzeewerken, maar het is stellig een waterstaatkundig werk van de allereerste orde." Dit krantenartikel is de oudste vindplaats van het woord *deltaplan*. De samenstelling was een bedenk-sel van de redactie van *Het Vrije Volk*, die het woord op 14 september 1948 toelichtte als "een door ons bedachte naam voor een zeer groot waterstaatkundig werkobject voor de toekomst". De nieuwe woordcreatie trok onmiddellijk de aandacht en vormde een week later zelfs aanleiding voor een vraag in de Tweede Kamer: "In dat artikel wordt een grootscheeps plan aangekondigd voor de inpoldering van onze riviermonden, dat er zeer aanlokkelijk uitziet, maar waarvan in deze Kamer nog niets bekend is." (Handelingen Tweede Kamer, 14 januari 1948).

Deltaplan is dus enkele jaren ouder dan samenstellingen als *Deltacommissie* en *Deltawet*. Vermoedelijk heeft de woordvondst van *Het Vrije Volk* model gestaan voor deze latere nieuwvormingen. Verwees *deltaplan* aanvankelijk

alleen naar het bouwen van dijken en stuwen ter bescherming tegen het zeewater, sinds de jaren negentig van de vorige eeuw wordt het ook gebruikt in een bredere en overdrachtelijke betekenis: 'ambitieuw project, grootschalige aanpak van nationale of zelfs internationale reikwijdte'. Zo is in 1991 een 'Deltaplan voor Cultuurbehoud' in werking getreden, dat niets te maken heeft met dijken en dammen, maar alles met een grootscheeps programma tot redding van de cultuur. Zo kennen we tegenwoordig ook een 'Deltaplan voor het Landschap' en een 'Deltaplan Ouderenzorg'.

Gezellige moerasdelta

De Italiaan Edmondo d'Amicis, die in 1873 en 1874 ons land bezocht, verbaasde zich in zijn reisbeschrijving *Olanda* over het waterrijke landschap: "Op de eerste aanblik zou men niet kunnen zeggen of het land of het water de bovenhand heeft, of Nederland tot het vasteland of tot de zee behoort. (...) Men zou menen dat het slechts door bevers of zeehonden bewoond zou kunnen worden." De historicus Johan Huizinga noemde Nederland in 1941 "het kleine waterlandje". Eerder, rond 1850, was het begrip *kikkerland* opgekomen ter karakterisering van ons land en onze landsaard. "Waar vindt men stijver koppen en onbuigzamer gemoe-deren dan in dit verwenschte kikkerland!", legt de schrijver Jan Jacob Cremer in 1851 in een historische roman een zestiende-eeuwse Spanjaard in de mond. Spraakmakend was in 1963 Gerard Reves karakterisering van ons land als "een gezellige moerasdelta".

Aldus wekt het geen verbazing dat een beknopte geschiedenis van Nederland uit de jaren negentig eenvoudigweg de titel *Delta* draagt. De benaming van de vierde letter van het Griekse alfabet heeft zich ontwikkeld tot een sleutelwoord van de Nederlandse identiteit. <

De Maeslantkering:
onderdeel van de
Deltawerken.

Foto: Rijkswaterstaat